

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 7.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.10>
УДК 311.2

*В. К. Галіцин,
д. е. н., професор, професор кафедри системного аналізу та кібербезпеки,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1091-7587>*

*І. В. Луняк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри математичного моделювання та
статистики, Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2098-0467>*

*О. В. Галіцина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри математичного моделювання та
статистики, Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0560-755X>*

СТАТИСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ РІВНЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ З ОСНОВНИМИ ДЕРЖАВНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ

*V. Galitsyn,
Doctor of Economic Sciences,
Professor, Professor of the Department of System Analysis and Cybersecurity,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
I. Luniak,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Mathematical Modeling and Statistics,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
O. Galitsyna,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Mathematical Modeling and Statistics,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

STATISTICAL APPROACHES TO THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE WAGE LEVEL WITH THE BASIC STATE SOCIAL STANDARDS

В статті проведено порівняльний аналіз рівня заробітної плати з основними державними соціальними стандартами. Зазначено, що існують значні відмінності у системах визначення розміру мінімальної заробітної плати в різних країнах світу. Наведено дані щодо рівня мінімальної заробітної плати в деяких країнах Європи та світу. Проаналізовано динаміку зростання споживчих цін та прожиткового мінімуму за останнє десятиріччя. Доведено, що прожитковий рівень не враховує в повній мірі зростання споживчих цін. Спостерігається тенденція випереджаючого зростання споживчих цін відносно прожиткового мінімуму. Проведено порівняльний аналіз рівня заробітної плати з основними стандартами в Україні в цілому та за видами економічної діяльності. Високий рівень заробітної плати, порівняно із прожитковим мінімумом, спостерігається в таких видах економічної діяльності як: інформація та телекомунікації; фінансова та страхова діяльності; діяльність авіаційного транспорту. Низьке значення цього показника – в поштовій та кур'єрській діяльності; тимчасовому розміщенні й організації харчування; будівництві.

The article conducts a comparative analysis of the wage level with the main state social standards and guarantees. It is noted that the establishment of the minimum wage is one of the measures that can be used to stimulate economic growth and promote the principles of social justice. All state social guarantees, including the minimum wage, are established on the basis of a living wage.

It is noted that there are significant differences in the systems for determining the minimum wage in different countries of the world. Data on the level of the minimum wage in some countries of Europe and the world are provided. To ensure the conditions for obtaining a decent wage, the proportions between social standards and the average nominal wage should be used. According to the conclusions of the EU International Commission, it is considered optimal when the ratio of the minimum wage to the average wage in the country remains at 68%. But, as the

analysis proves, maintaining such a ratio in practice seems difficult. In Ukraine in 2022, this ratio is 45.1%.

The dynamics of growth of consumer prices and the living wage over the last ten years are analyzed. It is proved that the living wage does not fully take into account the growth of consumer prices. There is a tendency of outstripping growth of consumer prices relative to the living wage, which does not contribute to raising the standard of living of the population and reducing poverty.

A comparative analysis of the wage level with the basic standards in Ukraine as a whole and by types of economic activity is carried out. The best situation is observed in such a type of economic activity as information and telecommunications, where the average wage in 2022 amounted to 11.5 living wages. The high value of this indicator is in the financial and insurance activities and activities of air transport. The low level of wages, compared to the living wage, is in postal and courier activities, temporary accommodation and catering, and construction.

A comparative analysis of the level of wages and basic state social standards and guarantees in the country proves that the current level of the minimum wage and the living wage does not contribute to increasing incomes and reducing poverty, because they are low compared to world social standards.

Ключові слова: *заробітна плата, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, види економічної діяльності.*

Keywords: *wages, the minimum salary, the living-wage, types of economic activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Заробітна плата є відображенням результатів праці і встановлюється на основі витрат на відтворення робочої сили з урахуванням попиту на неї. Вона впливає на ефективність подальшої трудової діяльності, мотивує та стимулює працівників, сприяє відновленню їхніх фізичних та духовних сил. Підвищення рівня заробітної плати є одним з

пріоритетних завдань економічної та соціальної політики країни, що йде шляхом інноваційного розвитку економіки. На жаль, робоча сила не отримує належної вартісної оцінки, рівень заробітної плати залишається низьким.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема оплати праці присвячено науковій праці таких українських вчених, як: З. П. Бараник, В. М. Гейця, О. А. Грішнєвої, А. М. Колота, Л. С. Лісогор, Е. М. Лібанової та багатьох інших. Але потребують подальших наукових досліджень питання статистичного оцінювання рівня заробітної плати, встановлення основних соціальних стандартів і гарантій.

Постановка завдання. Метою даної статті є проведення порівняльного аналізу рівня заробітної плати з основними державними соціальними стандартами та гарантіями.

Виклад основного матеріалу. Одним з ключових та дієвим інструментом державного регулювання оплати праці є встановлення розміру мінімальної заробітної плати. Цей показник покладається в основу всієї системи оплати праці, яка повинна гарантувати задоволення основних життєвих потреб працюючих.

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання. Вона повинна забезпечувати нормальні умови відтворення робочої сили найменш кваліфікованого працівника й утримання його сім'ї.

Встановлення розміру мінімальної заробітної плати є одним із заходів, що можуть застосовуватись для стимулювання економічного зростання та просування принципів соціальної справедливості. Рівень мінімальної заробітної плати не повинен бути нижчий від встановленого в країні рівня прожиткового мінімуму, а також рівня допомоги з безробіття, що може викликати певні фінансові й адміністративні проблеми. Періодично розмір мінімальної заробітної плати повинен переглядатись залежно від зростання індексу цін на споживчі товари й тарифи на послуги за угодою сторін колективних переговорів.

Потрібно зазначити, що існують значні відмінності у системах визначення розміру мінімальної заробітної плати в різних країнах світу. В країнах, де мінімальна заробітна плата встановлюється в законодавчому порядку, її розмір є єдиним для всієї країни. В деяких країнах діють більш складні системи, що передбачають різний рівень мінімальної заробітної плати залежно від галузі діяльності, виду діяльності, географічного розташування та інших факторів.

В Україні мінімальна заробітна плата з 1.10.2022 року встановлена на рівні 6700 грн (близько 170 євро). На рис. 1 наведено дані щодо мінімальної заробітної плати на 1.01.2023 р. в деяких країнах Європи та світу.

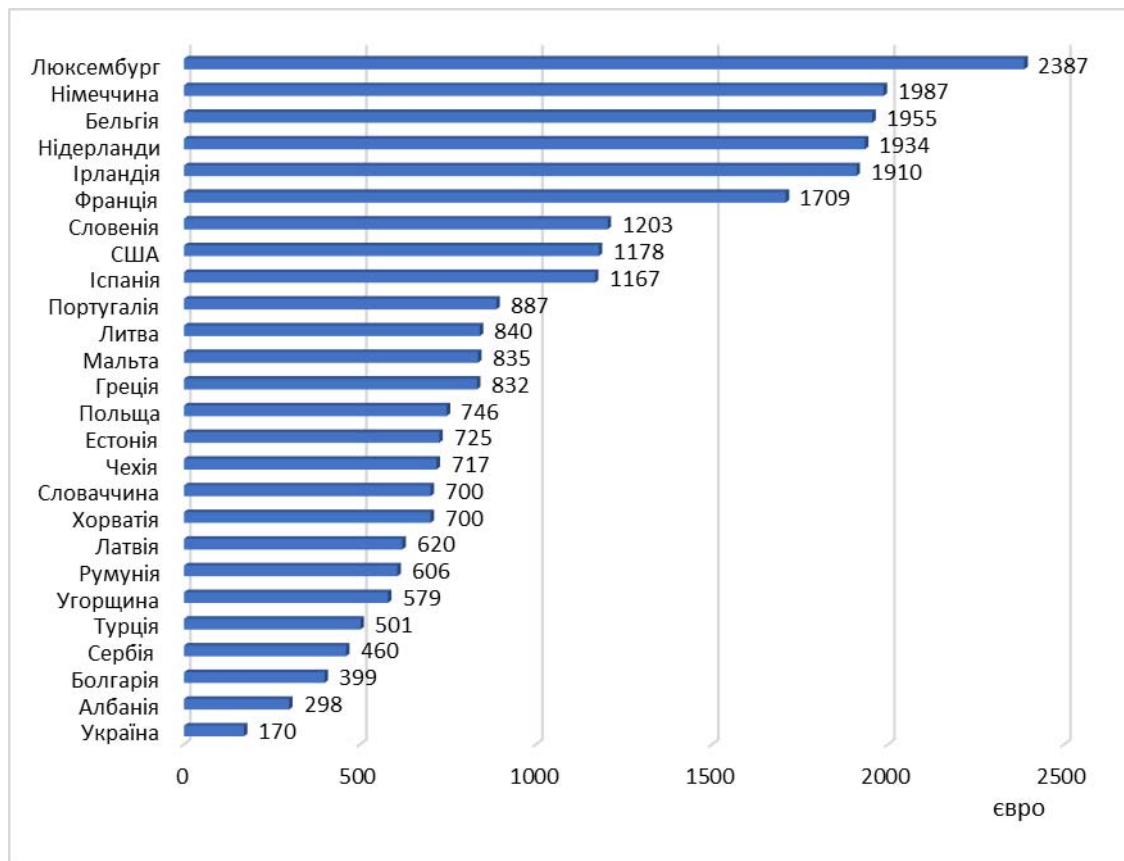

Рис. 1. Мінімальна заробітна плата в Україні та країнах світу на 1.01.2023 р.

Джерело: побудовано за даними [1]

Рівень мінімальної заробітної плати є одним з основних інтегральних показників якості зайнятості та результативності реформ, що забезпечується сталим економічним розвитком країни, позитивними соціальними та

демографічними процесами. Більш високий рівень мінімальної заробітної плати відчутно впливає на стабілізацію ефективного сукупного попиту на робочу силу, супроводжується посиленням мотивації та підвищенням продуктивності праці, зростанням платоспроможного попиту населення, інвестуванням економіки. Крім того, призводить до зростання рівня зайнятості та поліпшення структури економічно активного населення.

Щодо низького рівня мінімальної заробітної плати, то він, навпаки, підвищує неефективний сукупний попит на робочу силу, який не відповідає реальним потребам економіки, оскільки збільшує витрати робочого часу на виробництві, призводить до неефективного використання ресурсів праці, до зростання рівня незайнятості в країні.

Всі державні соціальні гарантії, в тому числі і розмір мінімальної заробітної плати, встановлюються на основі прожиткового мінімуму.

Мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум – взаємозалежні показники, їх кількісні розміри та співвідношення становлять важливі соціально-економічні нормативи. Щодо їх співвідношення, то перший показник повинен бути більшим, тому що мінімальна заробітна плата є формою винагороди за працю, а прожитковий мінімум стосується всього населення, в тому числі і непрацюючого.

Встановлення прожиткового мінімуму дозволяє визначити кількість населення, що знаходиться за межею бідності, і надати йому необхідну соціальну допомогу.

Розмір прожиткового мінімуму переглядається з урахуванням об'єктивних змін життя населення. В європейських країнах він уточнюється разом з мінімальною заробітною платою на державному рівні 1-2 рази або декілька разів на рік в залежності від стану економіки, купівельної спроможності, зростання індексу цін, зростання продуктивності праці (в цілому і за видами економічної діяльності) тощо.

В Україні прожитковий мінімум встановлюється нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу (визначається за фактичною вартістю споживчих товарів та послуг, що входять у споживчу корзину).

Динаміку зростання споживчих цін та прожиткового мінімуму у 2013-2022 рр. в Україні представлено на рис. 2.

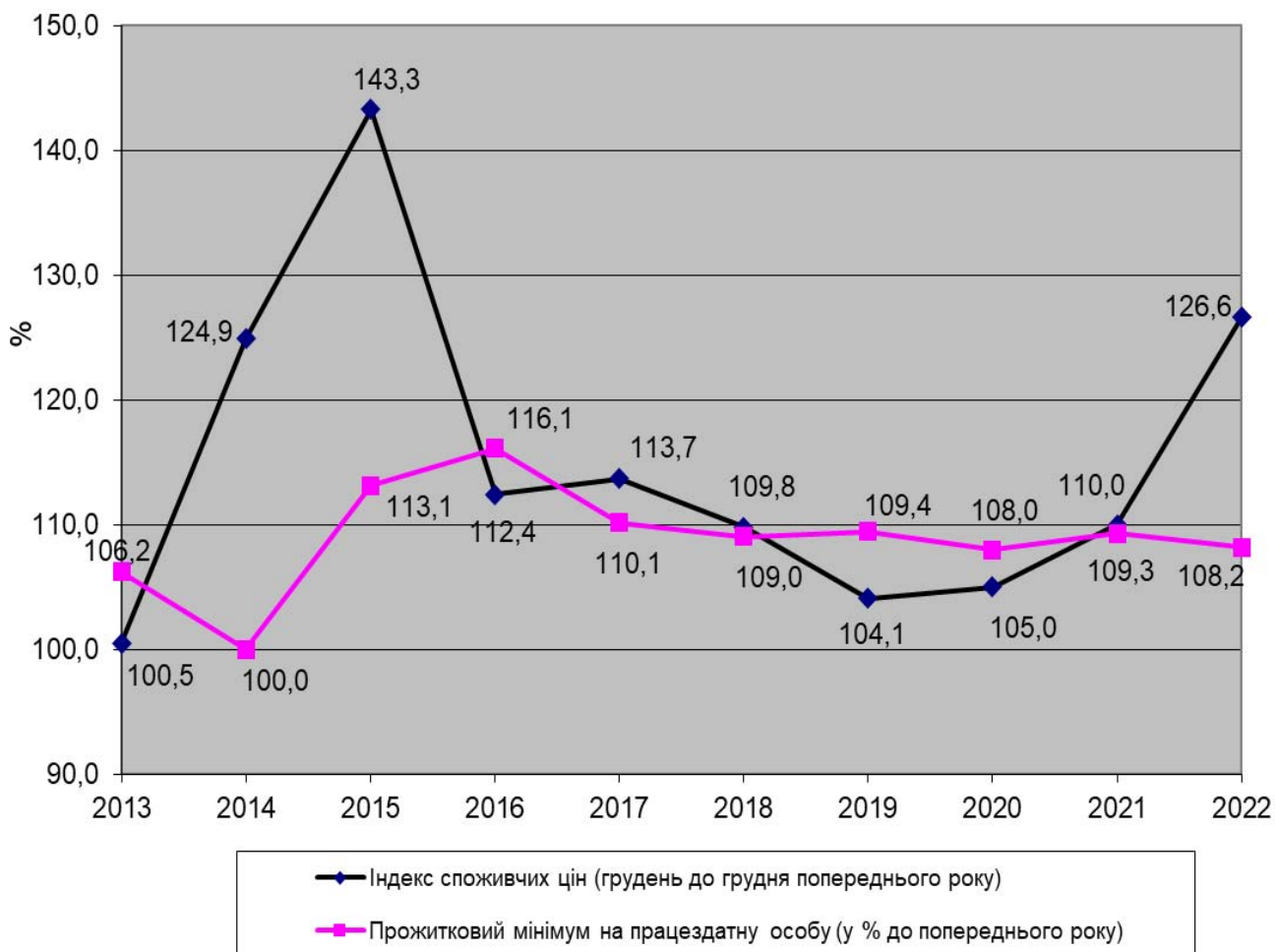

Рис. 2. Динаміка індексів споживчих цін та прожиткового мінімуму в Україні у 2013-2022 рр.

Джерело: сформовано за даними [2]

Необхідно зазначити, що прожитковий рівень не враховує в повній мірі зростання споживчих цін. У 2014, 2015, 2017, 2018, 2021 та 2022 роках спостерігається випереджаюче зростання споживчих цін відносно до прожиткового мінімуму, що не сприяє підвищенню рівня життя населення та зменшенню бідності.

Рівень прожиткового мінімуму – це компроміс між соціальними потребами та економічними можливостями суспільства. З метою економії бюджетних коштів та виходячи з політичних міркувань держава, на жаль, часто свідомо знижує величину прожиткового мінімуму.

У країнах Західної Європи прожитковий мінімум складає 70% від середньодушового доходу працездатного населення.

Для забезпечення умов одержання гідної заробітної плати мають бути витримані пропорції між соціальними стандартами та середньою номінальною заробітної платою. За висновками Міжнародної комісії ЄС, вважається оптимальним, коли співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати в країні зберігається на рівні 68%. Дотримання такого співвідношення на практиці видається складним (рис.3).

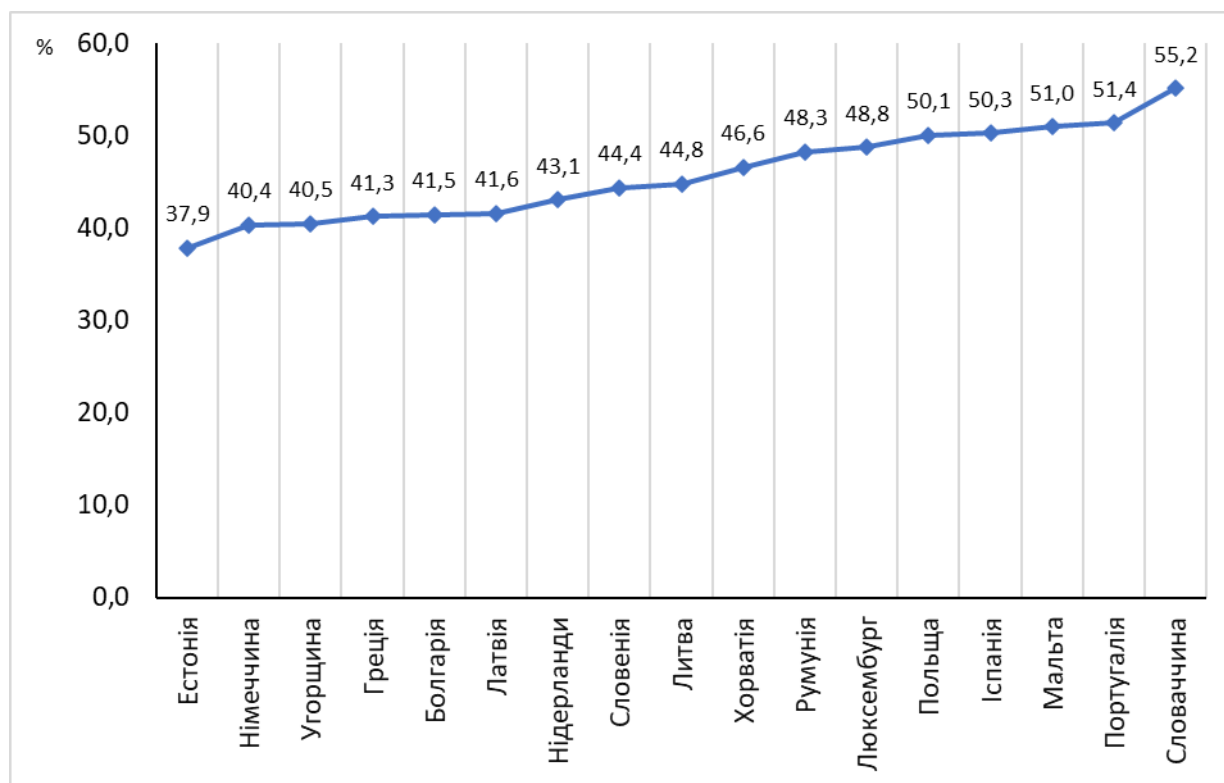

Рис 3. Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньомісячної заробітної плати в країнах ЄС у 2021 році.

Джерело: побудовано за даними [1]

Як бачимо, в Естонії це співвідношення є меншим за 40%, в Польщі, Іспанії, Мальті, Португалії та Словаччині воно складає 50,1-55,2%. В Україні

цей показник становив 46,4%.

Співвідношення рівня номінальної заробітної плати та основних державних соціальних гарантій в Україні у 2013-2022 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка співвідношення рівня номінальної заробітної плати та основних державних соціальних гарантій в Україні у 2013-2022 рр.

Роки	Номінальна заробітна плата, грн	Мінімальна заробітна плата, грн	Прожитковий мінімум, грн	Співвідношення номінальної заробітної плати, %		Частка працівників, які отримують заробітну плату меншу або на рівні мінімальної заробітної плати, %
				до мінімального рівня, що діяв у відповідному році	до прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році	
2013	3265	1218	1218	268,1	268,1	4,9
2014	3480	1218	1218	285,7	285,7	4,4
2015	4195	1378	1378	304,4	304,4	2,7
2016	5183	1600	1600	323,9	323,9	2,8
2017	7104	3200	1762	222,0	403,2	6,6
2018	8865	3723	1921	238,1	461,5	5,7
2019	10497	4173	2102	251,5	499,4	5,4
2020	11591	5000	2270	231,8	510,6	7,0
2021	14014	6500	2481	215,6	564,9	13,4
2022	14847	6700	2684	221,6	553,2	*

* немає даних

Джерело: [2], власні розрахунки

За досліджуваний період мінімальна заробітна плата зросла у 5,5 разів, що вплинуло і на зростання номінальної заробітної плати в Україні. Але у 2021 році значно зросла частка працівників, які отримують заробітну плату нижче або на рівні мінімальної заробітної плати і становила 13,4%. Найвища частка таких працівників в сфері тимчасового розміщення й організації харчування (27,9%) та сільському господарстві (23,5%).

За європейськими стандартами оплати праці, співвідношення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму має становити 2:2,5 прожиткового мінімуму.

Співвідношення мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму, а також мінімальної заробітної плати до середньомісячної заробітної плати наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Співвідношення мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму та середньомісячної заробітної плати в Україні у 2013-2022 рр.

Рік	Співвідношення мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму	Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньомісячної заробітної плати
2013	1:1	37,3
2014	1:1	35,0
2015	1:1	32,8
2016	1:1	30,9
2017	1,82:1	45,0
2018	1,94:1	42,0
2019	1,99:1	39,8
2020	2,20:1	43,1
2021	2,62:1	46,4
2022	2,49:1	45,1

Джерело: власні розрахунки

В Україні до 2017 р. співвідношення мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму становило 1:1, а вже у 2022 році – 2,49:1.

Що стосується співвідношення мінімальної заробітної плати до середнього рівня заробітної плати, то у 2022 році це співвідношення становить 45,1%. Низький рівень цього показника в Україні пояснюється, перш за все, структурою економіки, зокрема часткою галузей, що використовують некваліфіковану робочу силу, ступенем диференціації заробітної плати як по відношенню до жінок, так і молоді, часткою підприємств малого і середнього бізнесу тощо.

Варто зауважити, що в країнах, які встановлюють мінімальну заробітну плату як шляхом переговорного процесу, так і шляхом законодавства, в якості знаменника вищезазначеного співвідношення застосовують медіанну заробітну плату. Причому, як правило, порівнюють виключно базову заробітну плату, тобто зарплату без врахування понаднормових виплат і будь-яких премій. Зауважимо, що рівень мінімальної заробітної плати по відношенню до медіанної суттєво відрізняється в різних країнах. Ця величина варіює від 16% у Бангладеш до 14% у Гондурасі [3]. Як правило, мінімальна заробітна плата

встановлюється в середньому на рівні 55% від медіанної в розвинених країнах, та на рівні 67% в країнах, що розвиваються.

Звертає увагу на себе той факт, що країни, які знаходяться на низькому рівні економічного розвитку, встановлюють, як правило, високу мінімальну заробітну плату, а країни, які знаходяться в умовах економічного зростання, утримують розмір мінімальної заробітної плати на низькому рівні.

Держава послідовно збільшує рівень мінімальної заробітної плати. Разом із збільшенням мінімальної заробітної плати зростають і розміри посадових окладів працівників бюджетної сфери.

За європейськими стандартами, гідна середня заробітна плата має становити не менше 5-6 прожиткових мінімумів.

В табл. 3 наведено співвідношення середньомісячної заробітної плати до прожиткового мінімуму, встановленому у відповідних роках в Україні, за видами економічної діяльності.

Таблиця 3. Співвідношення середньомісячної заробітної плати до прожиткового мінімуму у 2013 та 2022 роках

(в розрахунку на одного штатного працівника)

Види економічної діяльності	2013 рік		2022 рік	
	Середньомісячна заробітна плата, грн	Співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році, разів	Середньомісячна заробітна плата, грн	Співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році, разів
Усього	3282	2,7	14847	5,5
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2344	1,9	13061	4,9
з них сільське господарство	2269	1,9	12243	4,6
Промисловість	3774	3,1	15176	5,7
Будівництво	2727	2,2	9781	3,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3049	2,5	15103	5,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	3582	2,9	13731	5,1

Продовження таблиці 3.

Види економічної діяльності	2013 рік		2022 рік	
	Середньо-місячна заробітна плата, грн	Співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році, разів	Середньо-місячна заробітна плата, грн	Співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році, разів
наземний і трубопровідний транспорт	3181	2,6	13111	4,9
водний транспорт	3340	2,7	14773	5,5
авіаційний транспорт	10642	8,7	24963	9,3
складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	4040	3,3	14763	5,5
поштова та кур'єрська діяльність	1917	1,6	8592	3,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	2195	1,8	9367	3,5
Інформація та телекомунікації	4659	3,8	30829	11,5
Фінансова та страхова діяльність	6326	5,2	27986	10,4
Операції з нерухомим майном	2786	2,3	11560	4,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	4505	3,7	20497	7,6
з неї наукові дослідження та розробки	4059	3,3	16360	6,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2546	2,1	12291	4,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3719	3,1	20764	7,7
Освіта	2696	2,2	11999	4,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2351	1,9	13738	5,1
з них охорона здоров'я	2374	1,9	14002	5,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3343	2,7	11567	4,3
діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	2934	2,4	11050	4,1
функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	2737	2,2	10469	3,9
Надання інших видів послуг	2738	2,2	14554	5,4

Джерело: [2], власні розрахунки

В Україні за останні десять років спостерігається позитивна тенденція. У 2013 р. співвідношення середньомісячної заробітної плати до прожиткового мінімуму становило 2,7:1, у 2022 р. – 5,5:1.

Найкраща ситуація спостерігається в такому виді економічної діяльності як інформація та телекомунікації, де середня заробітна плата у 2022 році становила 11,5 прожиткових мінімумів (проти 3,8 в 2013 році). Високе значення цього показника в фінансовій та страховій діяльності – 10,4 (проти 5,2 у 2013 р.), а також в діяльності авіаційного транспорту – 9,3 (проти 8,7 в 2013 р.). В діяльності авіаційного транспорту у 2013 р. зафіксовано найвищий рівень середньомісячної заробітної плати.

Низький рівень заробітної плати, порівняно із прожитковим мінімумом, в поштової та кур'єрській діяльності (співвідношення 3,2:1); тимчасовому розміщенні й організації харчування (3,5:1); будівництві (3,6:1). З них перші два види економічної діяльності характеризуються найнижчими значеннями цього показника і в 2013 році (відповідно 1,6:1 та 1,8:1).

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного аналізу, можна зробити висновок, що рівні мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму є низькими, порівняно зі світовими соціальними стандартами. Прожитковий рівень не враховує в повній мірі зростання споживчих цін. Встановлені рівні базових соціальних стандартів та соціальних гарантій не сприяють кардинальним змінам в одній з напружених сфер суспільного життя, а саме – підвищення рівня життя та зменшення бідності.

Слід відзначити, що сучасний стан економіки України поки що не дозволяє підвищити розміри цих стандартів до європейського рівня. Як наслідок такої ситуації є нівелювання основних функцій мінімальної заробітної плати: соціальної, відтворювальної та стимулюючої. Розмір мінімальної заробітної плати є значно нижчим відповідних стандартів країн ЄС.

Література

1. Офіційний сайт Євростату. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 11.06.2023)
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2023)
3. Global Wage Report 2020–21. Wages and minimum wages in the time of COVID-19. URL: <https://www.employment-studies.co.uk/system/files/resources/files/ILO%20Global%20Wage%20Report%2020-21.pdf> (дата звернення: 20.06.2023)
4. Луняк І.В. Підвищення мінімальної заробітної плати – об’єктивний процес упровадження соціального стандарту нормального відтворення зайнятого населення. *Економіка та підприємництво*. 2009. Випуск 23. С.355-362.
5. Мазур М.В., Сіренко К.В. Статистичні підходи до оцінювання купівельної активності населення. *Ефективна економіка*. 2023. №6. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1710/1723> (дата звернення: 1.07.2023)

References

1. The official site of the Eurostat (2023), available at: <https://ec.europa.eu/eurostat> (Accessed: 11.06.2023)
2. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <https://ukrstat.gov.ua> (Accessed: 18.06.2023)
3. ILO (2020), “Global Wage Report 2020–21. Wages and minimum wages in the time of COVID-19”, available at: <https://www.employment-studies.co.uk/system/files/resources/files/ILO%20Global%20Wage%20Report%2020-21.pdf> (Accessed: 20.06.2023)
4. Luniak, I. (2009), “Raising the minimum wage is an objective process of introducing a social standard of normal reproduction of the employed population”, *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, Vol. 23, pp.355-362.
5. Mazur, M. and Sirenko, K (2023), “Statistical approaches to estimation of population purchasing activity”, *Efektivna ekonomika*, vol. 6, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1710/1723> (Accessed: 1.07.2023)

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023 р.